

ta nestabilnost i nesposobost novonastalih država. To je i razlog zbog kojeg se teza o kantovskom demokratskom miru ne može sasvim primijeniti na tumačenje pada broja građanskih ratova. Naime, premda su u stabilnim demokracijama građanski ratovi gotovo nevjerojatni, oni puno češće izbijaju, prema istraživanju Bethany Lacina na koje se poziva Pinker, u poludemokracijama nego u autokracijama. Ipak, premda češći, građanski ratovi u poludemokracijama puno su manje smrtonosni. Prema istom istraživanju, veći postotak trgovine u BDP-u tek djelomice smanjuje vjerojatnost izbijanja građanskih ratova, dok najveći učinak ima raspoređivanje mirovnih snaga (UN-a ili drugih organizacija), što je za neke možda iznenađujuće. No brojke na koje se Pinker poziva nedvosmislene su – prisutnost mirovnih snaga smanjuje vjerojatnost ponovnog izbijanja građanskog rata za 80 posto. Globalnom trendu smanjenja ratnog nasilja Pinker pridružuje i smanjenje nasilja nad djecom, obiteljskog nasilja i nasilja nad manjinama. Minucioznim grafovima i statistikama, ali i zabavnim primjerima i pričama, prati se smanjenje broja silovanja, ubojstava intimnih partnera, nasilja nad manjinama (Afroamerikancima u SAD-u, ali i drugim skupinama) i homoseksualcima.

U zadnjem dijelu knjige, u “psihološkim” poglavljima Pinker istražuje kako su spomenuti trendovi smanjenja nasilja povezani s “dobrim” i “lošim” stranama ljudske prirode. Pinker je naime zagovornik teze da ljudska priroda nije “prazna ploča” (njegovu knjigu istoga naslova objavio je Algoritam), nego skup kompleksnih i međuovisnih neuroloških, bioloških i psiholoških mehanizama na koje ljudske institucije i norme mogu različito djelovati. Bila

bi šteta, ističe autor, da iz trenda smanjenja nasilja ne izvučemo pouke o onome što radimo dobro, jer se s promjenom ljudskih institucija i normi naši “anđeli”, poput suosjećanja i razuma mogu opet sakriti pred našim unutarnjim “demonima”, poput želje za dominacijom i osvetom.

Ana Matan
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Michael Burleigh
Treći Reich – Nova povijest

Fraktura, Zagreb, 2012, 1170 str.

“Ova knjiga govori o onome što se dogodilo kada su dijelovi njemačkih elita i masa običnih ljudi odlučili odustati od svojih vlastitih kritičkih sposobnosti i odabrati politiku utemeljenu na vjeri, nadi, mržnji i sentimentalnom kolektivnom vrednovanju svoje rase i nacije. To je tipična priča dvadesetog stoljeća” (13). Tako britanski povjesničar Michael Burleigh započinje svoje sveobuhvatno djelo o povijesti Trećeg Reicha koje se u deset poglavlja bavi prvenstveno dugoročnom i manje zamjetnom moralnom dekadencijom jednog naprednog europskog društva i njenom kulturnom poviješću. Michael Burleigh (1955) autor je niza zapaženih djela, među kojima se ističu *Ethics and Extermination: Reflections on Nazi Genocide*, *Death and Deliverance: Euthanasia in Germany*

1900-1945 i *The Racial State: Germany 1933-1945*. Za knjigu *Treći Reich – Nova povijest* nagrađen je 2001. godine prestižnom britanskom nagradom Samuel Johnson.

Knjigu započinje poglavljem pod naslovom *Weimarska republika i NSDAP 1918.-1933.*, koje služi kao svojevrsni uvod u poslijeratnu Njemačku. Ovdje autor izvrsno obrađuje političku elitu i samo weimarsko društvo te njihov odnos prema Židovima. “Iako su mnogi Židovi bili veliki domoljubi i prožeti njemačkim *Bildung* (kulturni i moralni odgoj) i *Kultur*, oni nisu bili dio apstraktnog i mističnog *Volka* – koncepta koji je svojim pripadnicima potencijalno donosio veću korist od univerzalnih vrijednosti prosvjetiteljstva. Koncept *Volka* bio je dvostruko učinkovit u novoj nacijskoj državi, gdje se smatralo da pripadnost potječe iz krvi, kao i iz kulture, prije nego iz odanosti zajedničkim vrijednostima ili iz poštovanja ustanova” (125). Također nam daje uvid u jednu malu stranku, koja je paradoksalno poricala da je uopće partija i tvrdila da je pokret, koja je obećavala obnovu reda i autoriteta i koristila se radikalnom retorikom u kojoj su se napadi na marksiste i Židove stapali s prijezirom prema neučinkovitoj buržoaziji. Njezin “mesijanski” vođa bio je Adolf Hitler, a novi fenomen koji je nudio nacionalsocijalizam.

U drugom poglavlju, *Smrt vladavine prava*, autor prikazuje dolazak NSDAP-a na vlast i potkopavanje vladavine prava koje se zbivalo i na formalne i na neformalne načine. Oni koji su 30. siječnja 1933. Hitlera doveli na položaj kancelara nadali su se da su konačno stvorili održivu konzervativnu koaliciju, s nacionalsocijalistima uz Njemačku nacionalističku

narodnu partiju (DNVP) i Stahlhelm. Vizekancelar Franz von Papen bio je uvjeren da će Hitler biti kontroliran, marginaliziran i odbačen prije nego što vladu ponovno preuzmu oni za koje je smatrao da to zaslužuju. Međutim, ubrzo je predstavnička demokracija zamijenjena referendumima, što je ojačalo jedinstvo vođe, koji je slijedio svoju sudbinu, i naroda koji je pozvan da podrži tu mističnu svečanost umjesto da iskazuje svoj osobni stav. Hitler nikad nije bio predstavnik naroda, nego je sebe smatrao svojevrsnim utjelovljenjem jedinstvene narodne volje.

Treće poglavlje, *Zamjena mostova: novi čovjek i nova vremena*, obrađuje izgrađivanje Trećeg Reicha i stvaranje novog čovjeka zasnovanog na rasnoj čistoći. Nacizmu kao ideologiji pripisan je znanstveni temelj, no važno je napomenuti da su navodno “znanstvene činjenice krvi, rase i harmonizacije čovječanstva bile doslovno svete” (327). Nacizam, navodi autor, nije bio samo unakažena znanost u kojoj je biologija zadobila religijska svojstva, već su priroda i krv nadomjestile Boga u njegovoj vječnosti. Sljedeća dva poglavlja karakterizira odnos Nijemaca prema Židovima, gdje autor izvrsno opisuje pogrom i proces eugenike i eutanazije. Burleigh ističe kako su pravni i rasni stručnjaci tjednima svakodnevno zasjedali kako bi razriješili problem zakonske definicije Židova, bez koje bi nürnberški zakoni ostali neprecizni. “Uzavrelo nasilje poticano strašću bilo je podložno promjeni raspoloženja; hladno birokratsko nasilje jamčilo je uspješnu karijeru” (413).

Šesto i sedmo poglavlje autor posvećuje Drugom svjetskom ratu, stavljajući poseban naglasak na politički aranžman u Europi pod nacističkom okupacijom. Navodi

da su ostaci Čehoslovačke, bez njenih najvažnijih industrijskih područja, organizirani kao Protektorat Češke i Moravske, dok je u Slovačkoj uspostavljen klerikalni režim monsinjora Jozefa Tisoa. Danska koalicijska vlada djelovala je pod nadzorom punomoćnika iz njemačkog ministarstva vanjskih poslova, "strateški važna Belgija bila je pod izravnom vojnom upravom, a Nizozemska i Norveška bile su podređene civilnim Reichskommissarima" (516). Sjeverna i zapadna Francuska, uključujući čitavu atlantsku obalu, bila je pod vojnom upravom, a siromašnije i slabije naseljeno područje u središtu i na jugu predano je na upravu režimu u Vichyju na čelu s Philippeom Pétainom. Dok su se njemačke ambicije u Francuskoj svodile na maksimalnu eksploataciju francuske ekonomije, Vichy je iskoristio priliku za sveobuhvatnu čistku francuskog društva i preobrazbu Francuske prema svojim zamislama. Autor posebnu pažnju posvećuje Vichyju, prikazavši jako dobro kako je Vichy zapravo predstavljao trijumf uglednih elita, tehnokrata i klerikalnih ljevičara, koji su percipirali Treću republiku kao režim koji su vodili provincijalni politički spletkari i južnjački odvjetnici. Vichyjevski se režim prvenstveno oslanjao na antisemitizam, antisocijalizam i katolički moralizam, stoga je težio potpunju prevlasti kolektivnih dužnosti nad individualnim pravima. Burleigh detaljno opisuje njemačku okupaciju i navodi da je ona bila "grub nasrtaj na ljudske osobine, izložila ih je tuđinskoj vlasti, raseljavanju, teroru i masovnim ubojstvima" (517). Njemački vojnici nisu bili samo naoružani turisti, niti ih je tako doživjela većina stanovništva okupirane Europe, kojem su značili moralnu prijetnju i životnu nesreću. U svim društvima okupiranih zemalja lju-

di su se nevoljko prilagođavali njemačkom osvajanju, dok se manjina s različitih krajeva političkog spektra ili vjeroispovijesti odlučila na kolaboraciju. Autor dojmljivo prikazuje surove uvjete na Istočnom bojištu, hladnu rusku zimu i neljudsko ponašanje prema sovjetskim ratnim zarobljenicima. Također ističe kako nacističko rukovodstvo nije iskoristilo "uzavrelu mržnju koju su mnogi sovjetski građani i vojnici osjećali prema vlastitom režimu", već je ustrajalo u ignoriranju te prednosti zbog rasističko-ideološkog dogmatizma (888).

Jedan od značajnijih dijelova knjige zasigurno je osmo poglavlje pod naslovom *Rasistički rat protiv Židova* koje obrađuje kompleksnu tematiku protjerivanja i raseljavanja Židova na teritoriju nacističkog "Novog poretka". Autor navodi kako zbog "užasa koji je zadesio židovski narod ponekad teže uočavamo činjenicu da između rujna 1939. i sredine 1941. Židovi nacistima nisu bili neposredni prioritet" (712). U to je doba još prevladavala misao o deportaciji Židova iz Europe, mada je ubojstvo već bilo dio moguće solucije. Prve skupine ljudi koje su ubijene nakon početka rata bili su austrijski, njemački i poljski psihijatrijski bolesnici te poljska intelektualna i društvena elita. Nakon okupacije Baltika i SSSR-a broj Židova dodatno je narastao. Ti "istočni Židovi" – *Ostjuden* – kod Nijemaca su poticali još veće stereotipe u kojima se antisemitizam stapao sa slavefobijom.

Predzadnje poglavlje autor posvećuje sutonu Trećeg Reicha i pokretu otpora u samoj Njemačkoj, dok u zadnjem poglavlju obrađuje posljednje godine Trećeg Reicha i period neposredno nakon rata. Savezničko bombardiranje njemačkih gradova i produljenje rata na još jednu iscrpljujuću

zimu dodatno je utjecalo na njemački moral. Autor u tom poglavlju posebno analizira prodor Crvene armije prema Trećem Reichu i iznosi kako su “neumorne serije sovjetskih ofenziva krajem 1943. i početkom 1944. prisilile Wehrmacht na povlačenje”, što je zapravo postalo opće stanje na cijelom Istočnom frontu koje su samo povremeno usporavale lokalizirane njemačke pobjede (935). Poraz nacističke Njemačke doživljen je na raznolike načine jer su se putovi vodstva i vođenih sve više udaljavali. Bez sumnje je većina tih ljudi svojevremeno gajila simpatije prema nacizmu, pa su se sada suočili s nečim nalik na gubitak vjere. Na kraju autor zaključuje kako je nacistički imperij stvoren na nasilju, trajao u nasilju i uništen nasiljem.

Knjiga *Treći Reich – Nova povijest* nije još jedna knjiga o Hitleru i Drugom svjetskom ratu, već opsežno djelo o genezi nacizma i “tisućljetnog” Trećeg Reicha. Iako se bavi zločinima za koje su odgovorni Hitler i njegovi podređeni, oni nisu u središtu pozornosti, već autor u prvi plan stavlja malog čovjeka i njegovu sudbinu. Knjiga se temelji na golemom broju dokumenata i svjedočanstava te obiluje autentičnim pismima i razmišljanjima svjedoka tog porotka koji je, kako izjavljuje autor, otrovao njemačko društvo poput malignog tumora s metastazama po čitavom tijelu. Michael Burleigh piše jednostavno, lijepo i dinamično i na taj način u potpunosti zaokuplja pažnju čitatelja. Stoga će to iznimno djelo, u prijevodu Vuka Perišića, biti korisna literatura i stručnjacima i širem čitateljstvu.

*Bruno Korea Gajski
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Prikaz

Frédéric Monneyron,
Antigone Mouchtouris (ur.)
Politički mitovi

TIM press, Zagreb, 2012, 180 str.

U izdanju zagrebačkog TIM pressa 2012. godine objavljena je knjiga *Politički mitovi* koju su uredili Frédéric Monneyron i Antigone Mouchtouris. Riječ je o zborniku radova desetero autora koji se bave problemima i elementima političkih mitova. Budući da je politička mitologija tema koja zadire u više društvenih znanosti, ova knjiga predstavlja uvidajni spektar isprepletenih disciplina politologije, sociologije, filozofije i povijesti. Nakon predgovora Frédérica Monneyrona i uvoda, knjiga je podijeljena u dva dijela, od kojih se prvi bavi mitskim utemeljenjima i identitetima, a drugi mitskim likovima i simbolima. Martine Xiberras, profesorica sociologije na Sveučilištu Paul Valéry, u svojem uvodu naslovljenom “Politička mitologija i kolektivne identifikacije” daje pregled rasprava o političkim mitovima i njihovim elementima – mitemima. Autorica se dotiče koncepta političke religije, objašnjavajući njegovu genezu i pokazujući kako je došlo do “transfera svetog” iz religije u politiku. Čitatelj tako dobiva uvidaj o važnosti mita za izgradnju identiteta naroda i nacija, dok se argumentacija gradi na primjeru Francuske revolucije kao utemeljiteljskog mita suvremene Francuske.